

**INFORME DIAGNÒSTIC**

**L'ECONOMIA SOCIAL I  
SOLIDARIA AL DISTRICTE  
GRACIA**

## Índex de continguts

Diagnòstic de l'ESS a Gràcia: presentació	2
L'Economia Social i Solidària	3
Pam a Pam	5
Metodologia de l'informe	10
Diagnosi	11
Introducció	11
Fotografia de perfil	11
Compliment de criteris	16
Conclusions	29
Annex 1: Iniciatives entrevistades	31

## DIAGNÒSTIC DE L'ESS A GRÀCIA: PRESENTACIÓ

---

Fruit del projecte de participació ciutadana Decidim Gràcia 2017, els graciencs i les graciencques van escollir dur a terme un projecte amb Pam a Pam de visibilització mapatge de l'economia social i solidària a Gràcia en el marc 'Desplega Gràcia, territori social i solidari'.

En aquesta primera fase del projecte es van entrevistar 50 iniciatives, 46 de les quals van superar el mínim de criteris per a ésser publicades a Pam a Pam.

Aquest 2018 s'ha prosseguit amb una segona fase del procés que pretenia fer un retorn al territori de tot l'aprenentatge recollit durant el 2017, així com prosseguir amb el treball de visibilització de l'ESS a Gràcia i la formació i acció en ESS, per el que s'han mapat 22 iniciatives més.

Aquest informe ofereix un diagnòstic agregat dels resultats de les entrevistes realitzades el 2017 i 2018, oferint un anàlisi de les fortaleeses i reptes de l'ESS al Districte de Gràcia.

## L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

---

És des de la mirada de l'Economia Social i Solidària que s'ha realitzat aquest informe.

L'Economia Social i Solidària (ESS) és el “conjunt d'iniciatives socioeconòmiques de tota mena, formals o informals, individuals o col·lectives, que prioritzen la satisfacció de les necessitats dels seus membres i/o d'altres persones per sobre del lucre; quan són col·lectives, la propietat també ho és i la gestió és democràtica; actuen orientades per valors com l'equitat, la solidaritat, la sostenibilitat, la participació, la inclusió i el compromís amb la comunitat, i són independents respecte als poders públics” (Jordi Garcia, 2002).

La idea darrera de l'ESS és promocionar una transformació socioeconòmica proposant una model econòmic anticapitalista, concretament, posant l'activitat econòmica al servei de les necessitats de la societat i de les persones que la integren i no a la inversa. En aquest sentit, s'ha de contemplar una triple sostenibilitat de l'activitat.

D'una banda, s'ha de comprendre que l'activitat econòmica es desenvolupa en un planeta amb una capacitat limitada de recursos sense els qual és impossible la vida. Per això les entitats d'ESS han de vetllar per minimitzar la seva petjada ecològica i treballar per garantir la sostenibilitat ambiental de la seva iniciativa.

En segon lloc, donat que l'activitat econòmica té lloc dintre de la societat i es beneficia de les estructures (i infraestructures) d'aquesta, ha d'establir un vincle de corresponsabilitat social i jugar un paper proactiu en la pal·liació de les desigualtats presents en aquesta. Aquesta relació amb l'entorn social també passa per canviar les lògiques de competència del mercat capitalista i patriarcal per les d'intercooperació, amb l'objectiu de generar un mercat social.

Finalment, sota una mirada feminista de l'economia, aquesta ha de vetllar per posar la vida en el centre i permetre que l'activitat econòmica d'una entitat doni resposta a les necessitats de les persones que la integren. Això passa per empoderar-les i construir relacions horitzontals entre totes elles, vetllar pel seu benestar personal i revaloritzar les tasques reproductives i de cures.

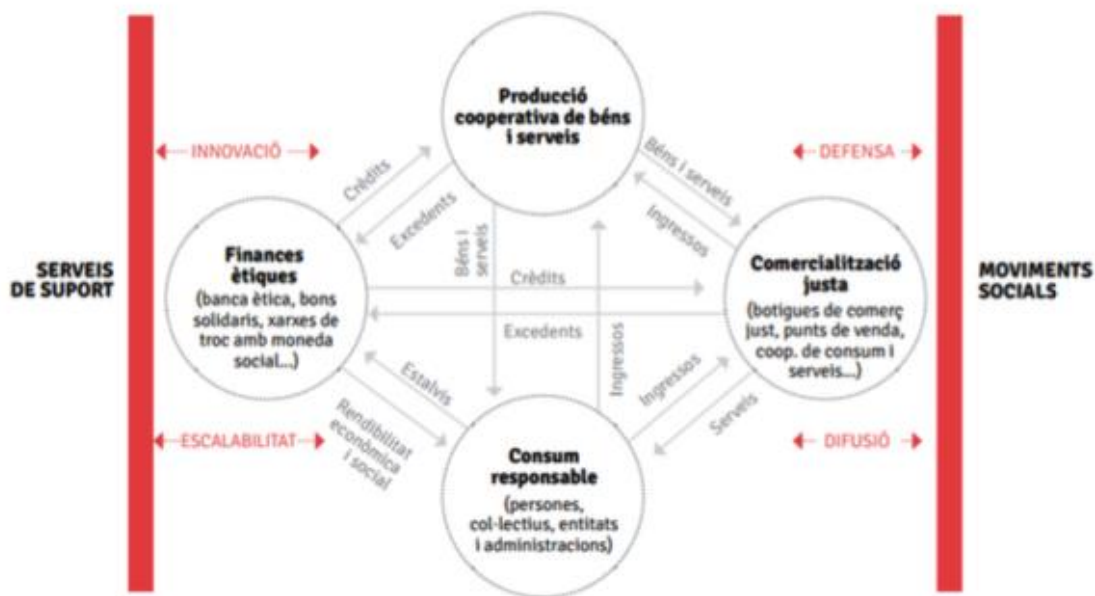
Lluny de restringir-se a les relacions laborals, l'ESS integra de manera holística tot allò que fa possible la vida i que, en gran mesura encara està travessat per una mirada individualista, capitalista i patriarcal. És a dir, més enllà de la vessant més socioempresarial representada sobretot per el cooperativisme i les societats laborals, també es considera part de l'ESS experiències com els grups de consum, les cooperatives d'habitatge, els espais de criança autogestionats, els bancs dels temps o els horts comunitaris.

A Catalunya, la Xarxa d'Economia Solidària (XES) articula les diverses entitats que ja treballen en aquesta direcció. La major part de la base social la conformen cooperatives de diferents tipus, associacions i fundacions. Segons dades de l'Informe de Mercat Social Català, al 2016,

l'ESS va donar feina a 4.200 persones i van generar 150 milions d'euros d'ingressos. L'impacte social que genera la seva activitat, a més, implica 150.000 persones (<http://mercatsocial.xes.cat/noticies/ja-tenim-nova-edicio-linforme-del-mercat-social/>). L'objectiu de la XES és promocionar l'ESS al territori afavorint la creació de Mercat Social al mateix temps que es treballa per fer incidència sociopolítica.

Cal tenir present, que el concepte de "mercat social" es refereix a aquesta xarxa d'organitzacions i persones que, tot i operar en el mercat de béns i serveis, de treball o financer, ho fan a partir de principis, valors i criteris de funcionament no purament capitalistes (Jordi Garcia, 2002)

Figura 1: Esquema del Mercat Social Amb Nodes i Flux, Jordi Garcia, 2002



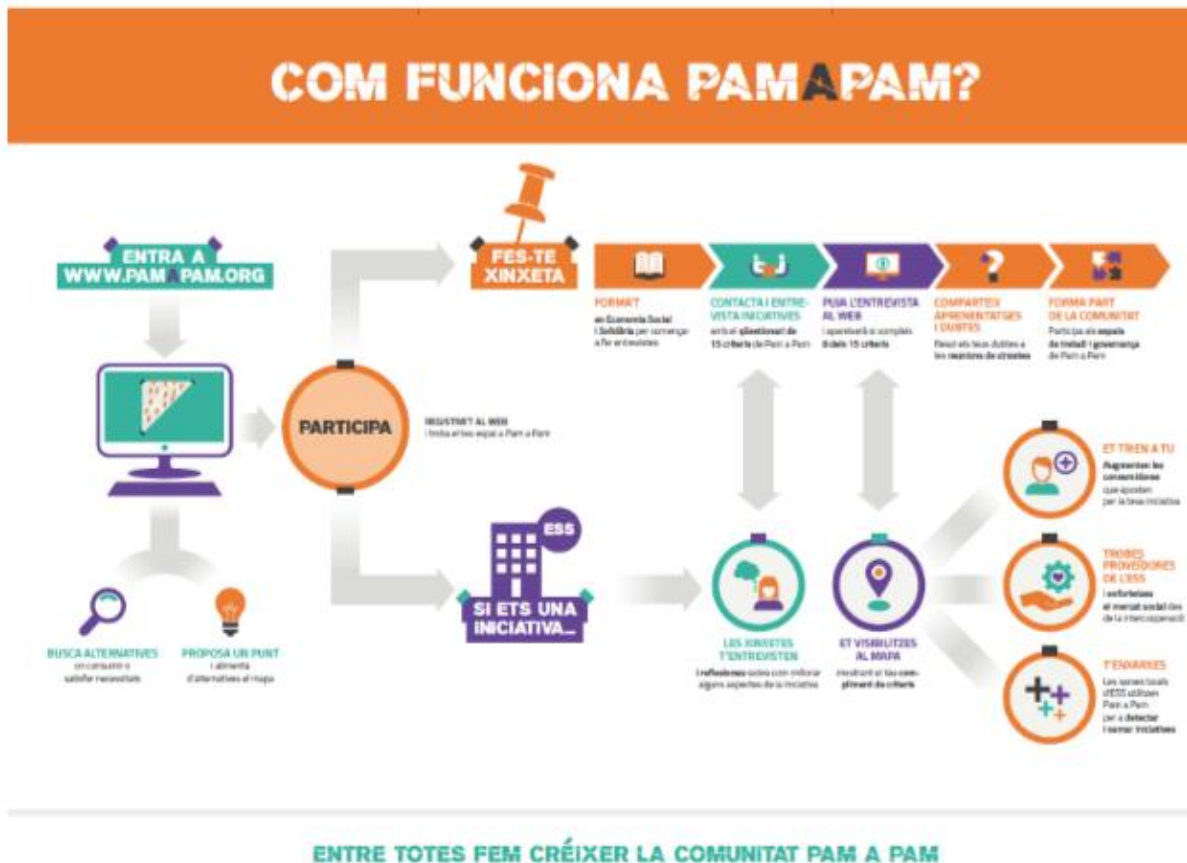
Jordi Garcia (2002).

## PAM A PAM

Pam a Pam ([www.pamapam.org](http://www.pamapam.org)), impulsat per la XES (Xarxa d'Economia Solidària) i SETEM Catalunya, és el mapa col·laboratiu de l'Economia Social i Solidària a Catalunya. És una eina col·lectiva que contribueix a la transformació social per superar la lògica capitalista i enfortir el moviment de l'economia solidària. A més, construeix un espai de referència en la visibilitat, delimitació i articulació de l'economia solidària i esdevé una comunitat d'aprenentatge col·lectiu a través de l'activisme, la formació i la pràctica del consum responsable. En aquest sentit, Pam a Pam permet:

- **Fer visible** en un sol mapa totes les iniciatives de l'ESS, també les que corresponen a l'esfera de l'economia informal o no jurídicament reconeguda.
- **Oferir alternatives** a totes aquelles persones que volen fer un consum responsable.
- **Connectar** les iniciatives amb consumidors i proveïdors conscients i responsables.
- **Recollir dades** que permetin fer diagnòstic de l'estat del mercat social a Catalunya o territori.
- **Assenyalar reptes i oportunitats** de l'ESS per cercar estratègies col·lectives com a moviment.

Figura 2: Infografia del funcionament de Pam a Pam, material no editat, 2017



Tal i com es mostra a la infografia, tot i que en aquest estudi ha calgut dissenyar un procés intensiu de contacte i entrevista a les iniciatives, Pam a Pam compta amb una comunitat de persones que recullen les propostes, les van a conèixer una a una i alimenten el mapa. Per tal d'establir un mètode d'avaluació que permeti consensuar quines entitats poden formar part de

Pam a Pam, s'ha elaborat un qüestionari amb 15 criteris que concreten els principals aspectes a tenir en compte en la manera com treballem des de l'ESS. Cadascun d'aquests criteris contempla, alhora, una gradació de fins a 5 indicadors diferents, per a orientar a l'entrevistador en el sistema d'avaluació. D'aquesta manera es disposa de fins a 75 indicadors diferents per a dur a terme l'anàlisi i detecció de pràctiques transformadores.

En el procés s'analitzen iniciatives que es classificaran en un dels 15 sectors delimitats per Pam a Pam i se'ls entrevista amb el qüestionari:

Figura 3: Categorització de sectors econòmics amb els que treballa Pam a Pam



És a través d'aquest qüestionari que la comunitat Pam a Pam pot conèixer en profunditat com funciona cada iniciativa i la pròpia entitat pot fer una autoavaluació. A continuació detallem què tenim en compte en cadascun d'ells:

## ORGANITZACIÓ INTERNA

**1. DEMOCRÀCIA INTERNA:** Valorem que les iniciatives d'ESS prenguin mesures per promoure una participació activa i igualitària de totes les persones membres de la iniciativa a la presa de decisions d'aquesta. Més enllà que hi hagi espais de reunió o assemblea, valorem que treballin aspectes com les diferències de rang i de privilegi que hi ha entre les diferents participants a la iniciativa i de quina manera això impacta en la desigual participació que hi pugui haver en la presa de decisions.

**2. DESENVOLUPAMENT PERSONAL:** Valorem que l'ESS contempli les necessitats generals de les persones que en formen part i intenti donar una resposta des de l'àmbit laboral, de participació i de les cures. Valorem les cures cap a les persones que treballen o participen a la iniciativa, així com els mecanismes que permeten conciliar la vida personal amb la feina o de quina manera es tracten les emocions. Considerem transformadora la corresponsabilitat: la capacitat, empatia i voluntat d'assumir col·lectivament, amb el conseqüent impacte econòmic per a la iniciativa, les necessitats individuals.

**3. PERSPECTIVA FEMINISTA:** Entenem el gènere com la construcció social de rols i comportaments. Tenint en compte que vivim en una societat patriarcal, si no incorporem una mirada feminista reproduïm els rols de gènere que generen asimetries entre homes i dones. Per això, valorem si les entitats tenen en compte aquestes desigualtats, si hi ha reflexionat i si prenen mesures per fer-hi front promovent la participació, l'apoderament i el protagonisme de les dones.

**4. CONDICIONS DE TREBALL:** Les apostes actuals de l'economia cooperativa i solidària han de poder generar, alhora, condicions de treball dignes i evitar el desequilibri en la categorització del treball (forquilles salarials). Considerem condicions laborals dignes aquells contractes que són estables, amb jornades laborals coherents amb el volum de tasques i que ofereixen un salari superior al recollit al conveni de referència. En el cas de les cooperatives de treball, a més, considerem estable ser soci/a de la cooperativa o establir un temps per entrar a formar part de la cooperativa.

## IMPACTE SOCIAL

**5. PROVEÏDORS:** Valorem la proximitat, el respecte als drets laborals (comerç i comercialització justa) i la no presència d'intermediaris en els proveïdors tant d'allò que comercialitza la iniciativa, com de tots aquells béns o serveis que necessita comprar o contractar per al seu funcionament.

**6. INTERCOOPERACIÓ:** Valorem que es prioritzi treballar amb altres iniciatives d'ESS, potenciant la construcció de mercat social: s'estableix un circuit econòmic i de satisfacció de necessitats on tots els àmbits (producció, distribució, consum, finançament) actuen sota principis de l'ESS.

**7. LLICÈNCIES LLIURES:** Considerem transformador i amb un impacte social positiu la elaboració o ús de continguts (programari) i béns culturals (material gràfic, audiovisual, musical) sota llicències lliures i obertes.

**8. TRANSPARÈNCIA:** Valorem que l'ESS trenqui amb l'opacitat del sistema capitalista, en el qual s'oculta informació sobre la procedència i procés de producció dels productes i/o serveis que s'ofereixen, així com dels comptes i del funcionament de la iniciativa. La transparència és un mecanisme que construeix confiança alhora que visibilitza bones pràctiques i ofereix informació que facilita el consum crític i la presa de decisions.

**9. GESTIÓ FINANCERA:** Considerem imprescindible que les iniciatives de l'ESS no alimentin la banca capitalista convencional i les seves pràctiques. És per això que valorem l'ús de finances ètiques, tant en l'estalvi, el préstec com en l'operativa de la iniciativa. A part de banca ètica i cooperatives de finances ètiques, incloem en els sistemes de gestió financera de les entitats l'intercanvi, els grups d'autofinançament, el micromecenatge, la moneda social, i les asseguradores ètiques.



**10. COHESIÓ SOCIAL:** Considerem que l'ESS ha de ser un espai inclusiu, que superi les exclusions i discriminacions que es donen en el sistema capitalista per motius de raça, d'ètnia, de cultura, d'orientació afectivo-sexual, diversitat funcional, de gènere, etc. I que, per tant, ha de vetllar per fer visibles les dinàmiques que exclouen de l'esfera pública i del mercat de treball a determinades persones i treballar per revertir-les.

**11. TRANSFORMACIÓ SOCIAL:** Considerem que l'ESS ha de mantenir una mirada anticapitalista, tenint en compte i contribuint a eradicar les injustícies inherents al sistema capitalista, a la vegada que treballa per la construcció d'alternatives postcapitalistes. Sabem la capacitat del sistema capitalista per cooptar i apropiat-se dels discursos contrahegemònics i adaptar-los als seus interessos, per això creiem que només la consciència anticapitalista farà que l'ESS no sigui absorbida pel sistema socioeconòmic dominant.

**12. ARRELAMENT TERRITORIAL:** Entenem l'arrelament territorial l'adequació de les iniciatives a les realitats dels territoris i a la contribució que aquestes fan al seu entorn més proper. Aquesta visió es fa també des de la òptica de les economies comunitàries. A cada iniciativa el concepte territori pot variar depenent de l'escala a la que dona serveis.

## IMPACTE AMBIENTAL

**13. SOSTENIBILITAT AMBIENTAL:** Valorem la consciència i aposta per l'ecologia de la iniciativa pel que fa a la producció, comercialització i mobilitat. Vivim en un sistema capitalista que aposta pel creixement il·limitat a costa de la destrucció del territori i el medi ambient, per això considerem que l'ESS ha d'incorporar la preocupació per minimitzar l'impacte ecològic que genera la seva activitat econòmica.

**14. GESTIÓ DE RESIDUS:** Valorem que les iniciatives d'ESS han de tenir en compte la capacitat dels ecosistemes de regenerar i absorbir els recursos i residus que es generen. Si no, estem contribuint a generar desequilibris greus als ecosistemes i, per tant, a la nostra capacitat present i futura de satisfer necessitats.

**15. CONSUM ENERGÈTIC:** El creixement capitalista se sosté, principalment, en l'extracció i combustió de recursos fòssils (petroli, gas, urani i carbó), que permeten l'obtenció del que fins fa poc era energia barata i abundant. Aquest mètode de producció s'ha demostrat insostenible i generador de forts impactes, tant al medi com a les persones. L'ESS ha de superar aquest model energètic i apostar per la reducció del consum energètic en la seva activitat, l'ús d'energies renovables i caminar cap a una sobirania energètica.

## METODOLOGIA DE L'INFORME

---

El següent informe s'ha realitzat a partir de les entrevistes realitzades per Pam a Pam el 2017 i 2018 a Gràcia. Les entrevistes es van escollir a partir d'una llistat de cooperatives al districte del que disposava Pam a Pam, així com de les propostes que ens va fer arribar el veïnat i les activistes de Pam a Pam. Així doncs, el resultat és una combinació de cooperatives i associacions, però també iniciatives de caire comunitari i informal, que també són part de l'ESS. Per tal de recollir la realitat del territori, hem inclòs també iniciatives de comerç local, moltes d'elles societats limitades o persones autònomes, per incorporar diferents pràctiques transformadores i poder oferir un anàlisi més acurat

El sistema d'avaluació de Pam a Pam es basa en un qüestionari de 15 criteris organitzats en tres blocs: Impacte social (7 criteris), Impacte ambiental (3 criteris) i Organització i treball (5 criteris i una pregunta quantitativa sobre composició de la iniciativa). Cada criteri té 7 possibilitats de resposta, des del "No aplica" (per exemple, el criteri de forquilla salarial en iniciatives de persones autònomes), al zero o "No compliment", a una gradació de compliment del criteri que van de l'1 al 5 (de dur a terme alguna pràctica fins a l'excel·lència). El qüestionari proposa un itinerari de gradació i millores en el compliment per guiar l'entrevista i obtenir uns resultats comparables (per ex.- en el criteri de desenvolupament personal i professional es valora l'accés a formació amb un 1, la conciliació personal/familiar amb un 2, la resolució de conflictes o la gestió emocional amb el 3 i 4, fins a mesures de corresponsabilitat amb un 5). Però el món de l'ESS és divers en les seves pràctiques, sectors econòmics i posicionaments polítics, per el que l'itinerari proposat no sempre pot ser lineal, i a vegades la resposta al criteri esdevé un sumatori de pràctiques (per exemple, si una iniciativa compleix les pràctiques proposades com a 1, 3 i 4, obtindrà un compliment de 3).

Els inputs d'informació que s'obtenen són principalment qualitius i en molta profunditat. Aquest sistema de recollida d'informació compleix la funció d'identificació i diagnòstic de l'ESS del territori amb un contacte directe amb les organitzacions. Aquest contacte directe afavoreix així mateix l'articulació de les iniciatives i compleix una funció de dinamització i formació territorial. A més, l'anàlisi agregat del grau de compliment de cadascun dels criteris permet definir reptes i oportunitats generals de l'economia social i solidària de l'àrea d'estudi.

Aquelles iniciatives que han complert la meitat +1 dels criteris que li aplicaven, han estat publicades al web de Pam a Pam, on es mostra una fitxa per a cada iniciativa, fent públic el compliment de cada criteri.

## DIAGNOSI

### INTRODUCCIÓ

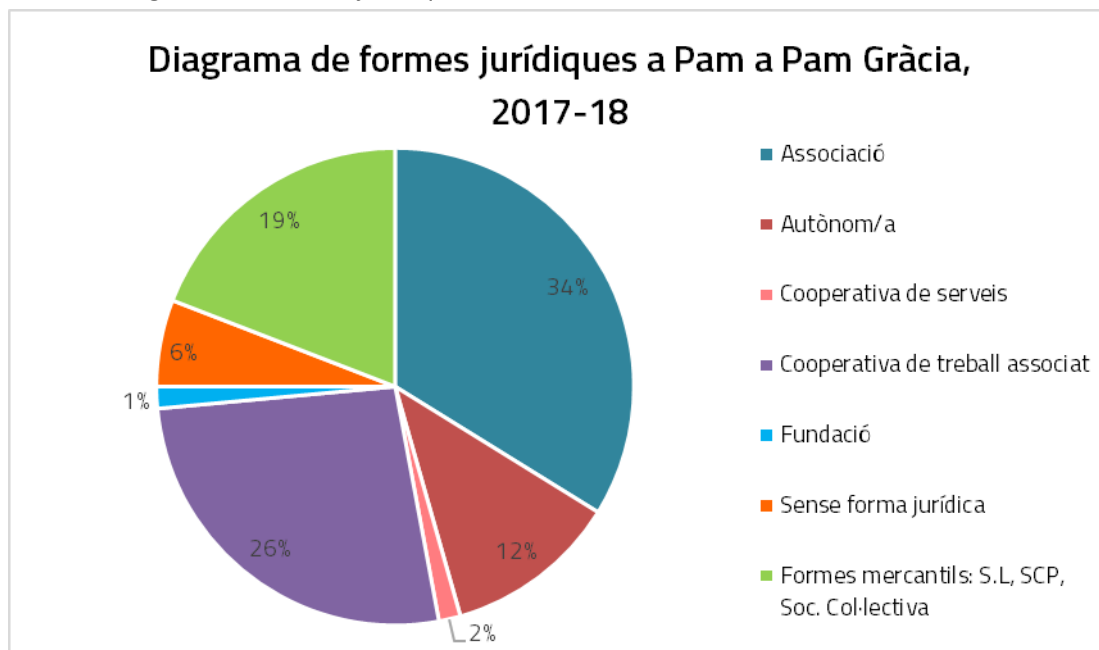
Entre juny i desembre de 2017, es van contactar 76 iniciatives de les quals 50 van accedir a fer l'entrevista en base al qüestionari de Pam a Pam. De les 50 iniciatives entrevistades, 46 van superar el mínim de criteris i van passar a formar part del mapa de Pam a Pam i 4 no van arribar a complir la meitat i per tant no apareixen publicades al mapa. El 2018, s'han contactat 40 iniciatives, de les quals s'han entrevistat 22, i s'han publicat totes perquè han superat el mínim de criteris. En aquest diagnòstic presentem un anàlisi quantitatiu de les 68 iniciatives publicades.

### FOTOGRAFIA DEL PERFIL DE LES INICIATIVES ENTREVISTADES

#### FORMA JURÍDICA

De les 68 iniciatives publicades, 23 són associacions, 19 tenen la forma jurídica de cooperativa (18 de treball associat i 1 de serveis), 13 tenen forma mercantil (10 SL, 2 SCP i 1 Societat Col·lectiva), hi ha 8 persones autònomes, 4 no tenen forma jurídica ja que són processos comunitaris (1 Banc del Temps, 1 hort comunitari i 2 grups de consum) i trobem 1 fundació.

Gràfic1. Diagrama de formes jurídiques a Pam a Pam Gràcia, 2017-18



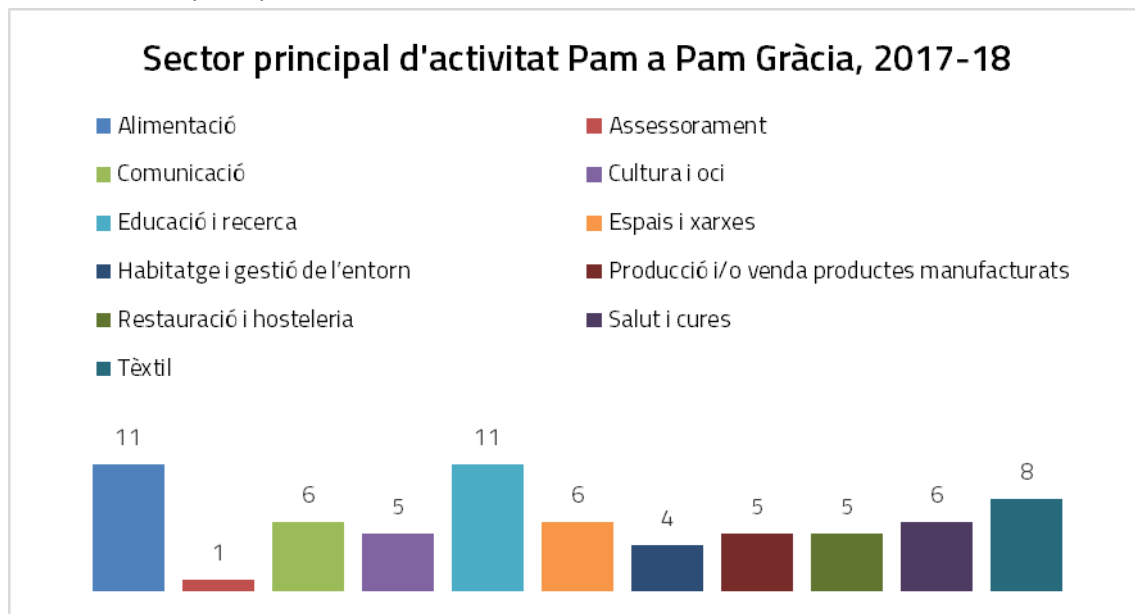
**Gràcia és un districte amb un ric teixit associatiu, social i comercial.** Pam a Pam volia recollir aquesta riquesa, i per això vàrem confeccionar un llistat per a entrevistar que reflectís la

diversitat que recull el territori i poder analitzar així les diferents pràctiques. Aquest repartiment respon a aquesta voluntat i a la pròpia essència de l'ESS. Sota el paradigma de l'ESS, podem distingir entre dues grans tipologies d'iniciatives: les de caire sociocomunitari, i altres de caire empresarial, entre les que hi trobem un ampli ventall de formats jurídics. El que defineix què és l'ESS no és el format jurídic sinó les pràctiques que es duen a terme, així que existint a Gràcia un ventall tan divers, anem a descobrir les pràctiques que desenvolupen.

## SECTORS ECONÒMICS

Pel que fa als sectors econòmics, hem pogut constatar la diversitat de sectors que treballen les iniciatives de Gràcia, com un símptoma a destacar positivament. Hem entrevistat iniciatives de fins a **11 sectors econòmics diferents**:

Gràfic2. Sector principal d'activitat Pam a Pam Gràcia, 2017-18



El sector de **l'Educació i la recerca juntament amb el de l'Alimentació són els més representats**, amb un 16% d'iniciatives cadascun. Aquests dos sectors econòmics són també els més nombrosos a l'Informe del mercat social català, que agrega dades de tot Catalunya. L'alimentació és habitual que sigui un dels principals sectors, ja que és una necessitat bàsica que s'intenta cobrir des de l'ESS, revitalitzant el món rural i els intercanvis justos; i l'educació és un àmbit on treballen un alt nombre d'iniciatives amb l'objectiu transformador d'oferir visions crítiques sobre la realitat imperant. En el cas de les iniciatives educatives, el 65% es dediquen a formació no reglada; i en el cas de les alimentàries, el 50% es dediquen a la venda directa de producte elaborat i fresc al detall, i l'altra meitat són grups de consum agroecològic. Cal destacar que segons l'informe l'economia social i solidària a Barcelona (2015) Gràcia és el districte de la ciutat amb una major densitat de grups de consum, amb una cinquena part de tots els que hi ha a la ciutat.

**Segueix amb un 12% de representació el sector del Tèxtil.** I té coherència ja que, sobretot La Vil·la de Gràcia s'ha erigit a la ciutat com un dels barris que condensa una major oferta de moda local i sostenible, que ha quedat recollida a Pam a Pam.

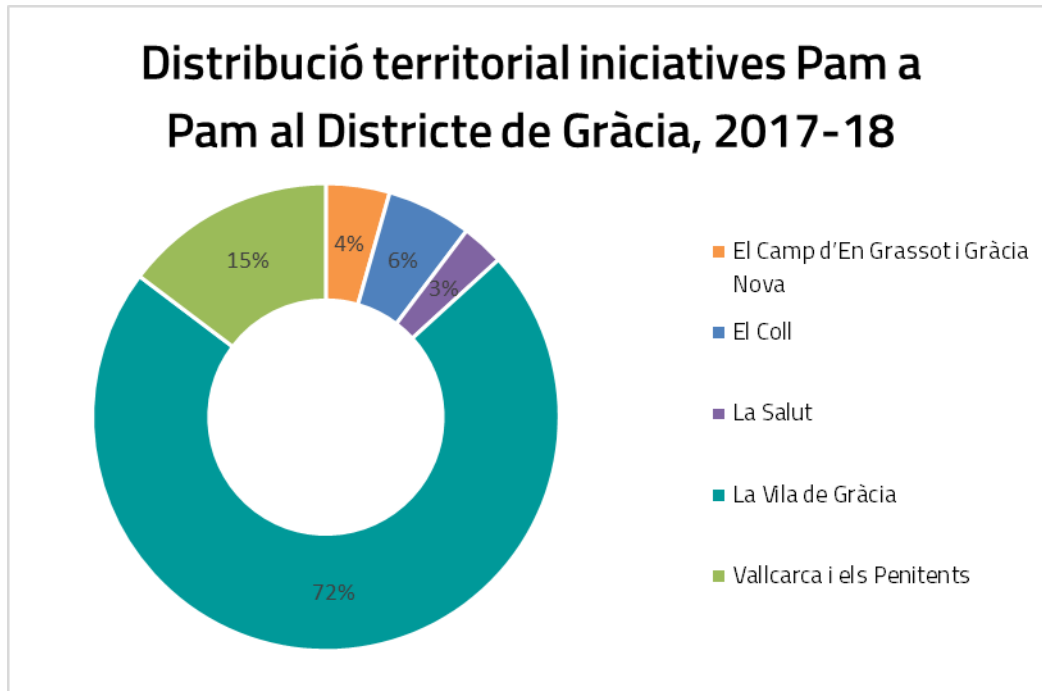
Amb un 9% de representació, trobem els sectors de Comunicació, Espais i xarxes, i Salut i Cures. Aquest darrer és interessant d'analitzar. Pròpiament com una iniciativa que es dediqui a l'àmbit sanitari, només n'hi ha 1: COS Cooperativa. Però el sector de Salut i Cures a Pam a Pam recull totes les iniciatives que es dediquen a l'atenció a col·lectius vulnerabilitzats (diversitat funcional risc d'exclusió social, sense llar...), per el que formen part d'aquest conjunt iniciatives socials com el Centre Heura, però també s'hi reconeixen espais d'acompanyament a la criança com Titània Tascó i La Melica o escoles lliures com La Caseta.

Cal destacar que **Gràcia repeteix un patró molt estès a l'ESS a Catalunya: la terciarització**. La majoria d'iniciatives es dediquen a l'oferta de serveis o a la comercialització de productes més que a la seva producció. Aquest és un repte que el moviment haurà d'entomar, i que encara es torna més difícil en entorns urbans.

## TERRITORI

Pel que fa als territoris del districte, existeix un **desequilibri** important. La Vil·la de Gràcia condensa la gran majoria d'iniciatives d'ESS. Per aquest motiu, especialment el 2018 Pam a Pam ha fet un esforç d'identificació i entrevista d'iniciatives dels altres barris. Tot i així, la **concentració a Vil·la de Gràcia** es demostra amb aquest **72% d'iniciatives** que apareixen al mapa. I cal recalcar que les pròpies iniciatives, així com les tècniques comunitàries, ens han assegurat que ja hem publicat tot el que existeix a barris com El Coll i La Salut. La destrucció de comerç local i l'allunyament físic de centres de major dinamització econòmica com Vil·la de Gràcia dificulten l'assentament de noves iniciatives, segons ens han explicat els propis projectes.

Gràfic 3. Distribució territorial iniciatives Pam a Pam al Districte de Gràcia, 2017-18

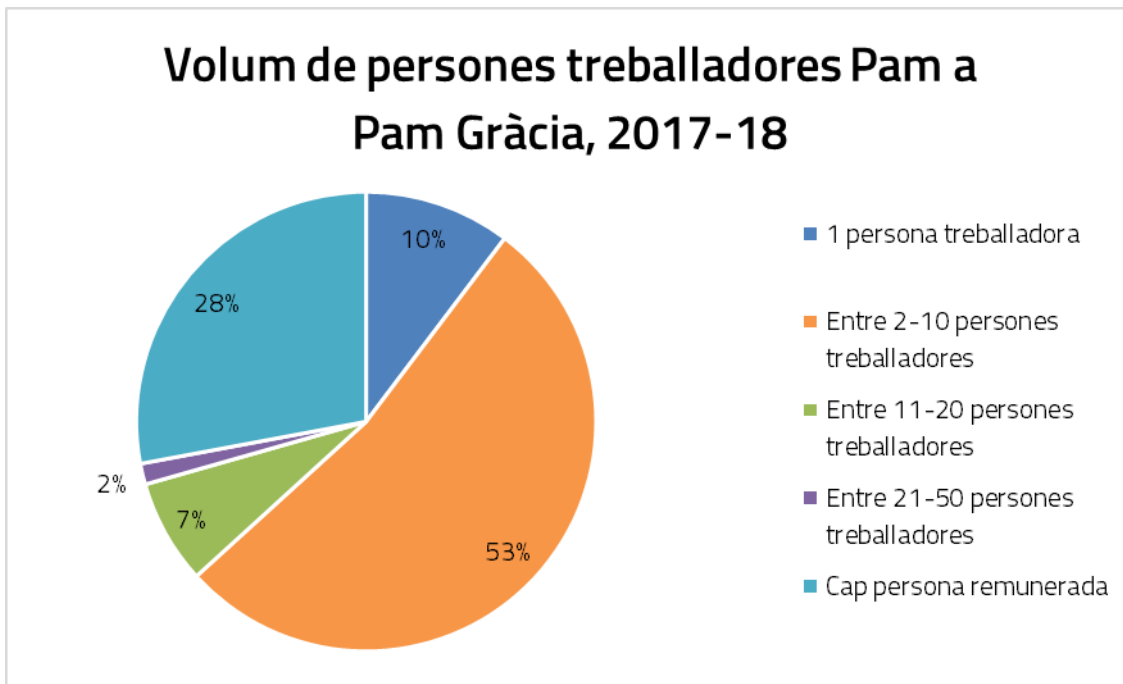


### VOLUM DE PERSONES TREBALLADORES O IMPLICADES

De les 68 iniciatives entrevistades, 49 tenen persones contractades i 19 funcionen en base a l'activisme o el voluntariat. **El perfil majoritari de les iniciatives d'ESS que actualment donen feina al districte de Gràcia és el d'empreses petites d'entre 2 i 10 treballadors/es, que representen el 53% de les iniciatives entrevistades.** En el cas de Catalunya, aquest percentatge arriba al 70%, on segons el IV Baròmetre cooperatiu de Catalunya s'afirma "Gairebé el 70% de les cooperatives de treball enquestades té menys de 10 persones sòcies i una de cada tres cooperatives té fins a 3 persones sòcies"<sup>1</sup>

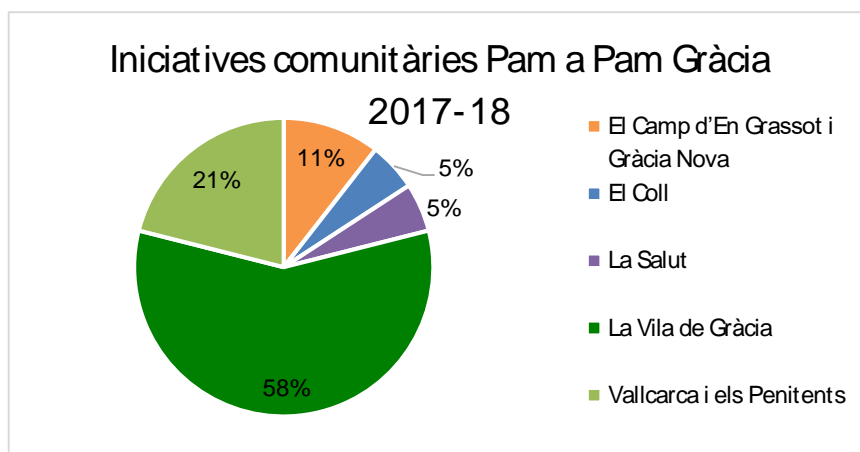
<sup>1</sup> IV Baròmetre Cooperatiu de Catalunya 2017, realitzat per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya ([https://www.cooperativest treball.coop/sites/default/files/info/arxius/barometre\\_2017\\_final.pdf](https://www.cooperativest treball.coop/sites/default/files/info/arxius/barometre_2017_final.pdf))

Gràfic 4. Volum de persones treballadores Pam a Pam Gràcia, 2017-18



El següent percentatge majoritari, **el 28%, correspon a iniciatives que no tenen a ningú contractat, i per tant funcionen en base a l'activisme de les seves sòcies o voluntariat**. Aquest percentatge és altíssim i ens ha sorprès. És cert que Gràcia es caracteritza per un veïnat actiu que s'articula comunitàriament, però hem volgut analitzar aquesta dada per barris, a veure si existeixen diferències. I comprovem que sí. Així com en el gràfic 3 de distribució territorial de les iniciatives trobem una concentració del 72% a Vil·la de Gràcia, en el repartiment d'iniciatives comunitàries aquets percentatge baixa fins al 58%, i Vallcarca passa del 15% del total d'iniciatives a un 21% de projectes comunitaris i d'autogestió. Caldrà veure si també existeixen diferències territorials en el compliment de criteris, però aquestes dades ens mostren una **major tradició comunitària en els barris del nord del districte**.

Gràfic 5. Iniciatives comunitàries Pam a Pam Gràcia 2017-18



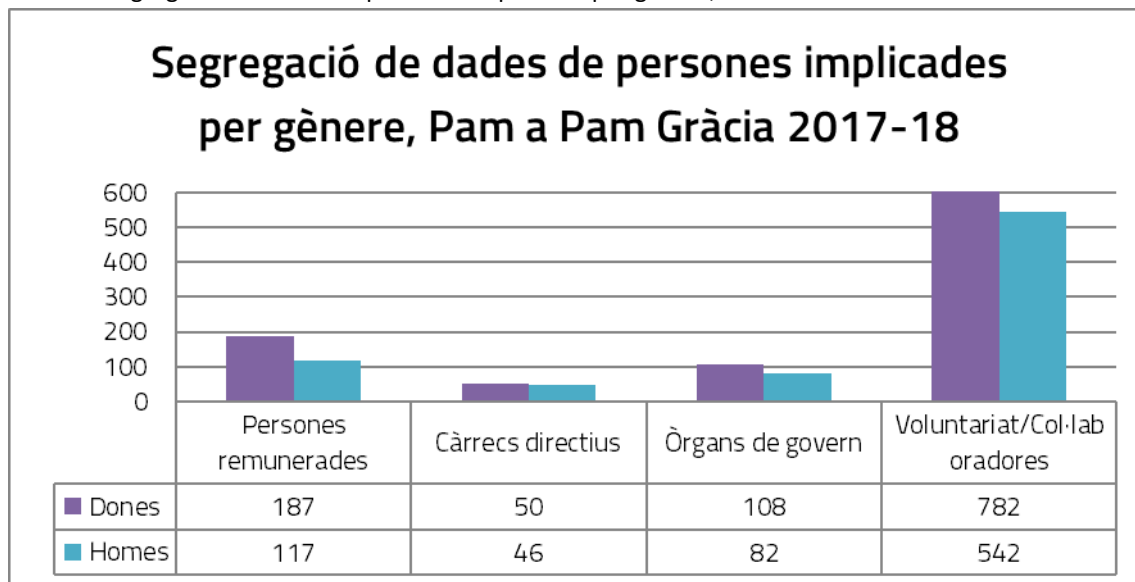
Un 10% correspon a iniciatives amb 1 persona treballadora, de les quals el 50% són associacions i el 50% autònoms/es.

Està clar que **el repte és aconseguir un salt d'escala i consolidar i fer créixer el teixit de l'ESS per a tenir un major nombre d'empreses mitjanes**, ja que només el 7% té més de 10 treballadores, i només 1 de totes les entrevistades té gairebé una cinquantena de treballadores, i és de format mercantil.

## ANÀLISI DE GÈNERE

**Les 68 iniciatives amb persones contractades donen feina a 304 persones.** De les persones assalariades, observem una major presència de dones: **el 62% són dones**. Pel que fa a les persones voluntàries o col·laboradores no remunerades, es manté un percentatge similar i trobem que el 59% són dones. Malauradament, veiem que **els percentatges baixen quan parlem de càrrecs de major responsabilitat**. Sense ser greu, ja que ens mantenim en xifres paritàries, veiem que així com en els òrgans de govern encara llueix un 57% de representació femenina (coherent, ja que en el cas de cooperatives de tamany reduït, sovint són les mateixes persones treballadores qui ocupa els càrrecs al consell rector), en els càrrecs directius el percentatge disminueix a un 52%. Com dèiem, no és molt preocupant perquè el percentatge no és baix, però sí és una reducció de deu punts respecte el conjunt de persones treballadores, el que mostra que el repartiment de responsabilitats i salaris no és del tot equitatiu.

Gràfic 6. Segregació de dades de persones implicades per gènere, Pam a Pam Gràcia 2017-18



Hem analitzat la segregació de gènere per volum de les iniciatives, sector econòmic i forma jurídica i no es pot establir un patró. Així doncs, veiem que a Gràcia no es podria aplicar la tendència que detecta el IV Baròmetre Cooperatiu de Catalunya 2017: “Les dones tenen una major presència en les cooperatives a mida que el nombre de persones sòcies de la cooperativa augmenta. En les cooperatives de més de 25 persones sòcies, les dones arriben a representar el 78% de les persones sòcies. Per contra, en les cooperatives de fins a 3 persones sòcies (i amb valors molt semblants en les cooperatives entre 4 i 10 persones sòcies) les dones representen una mica més del 30%.”

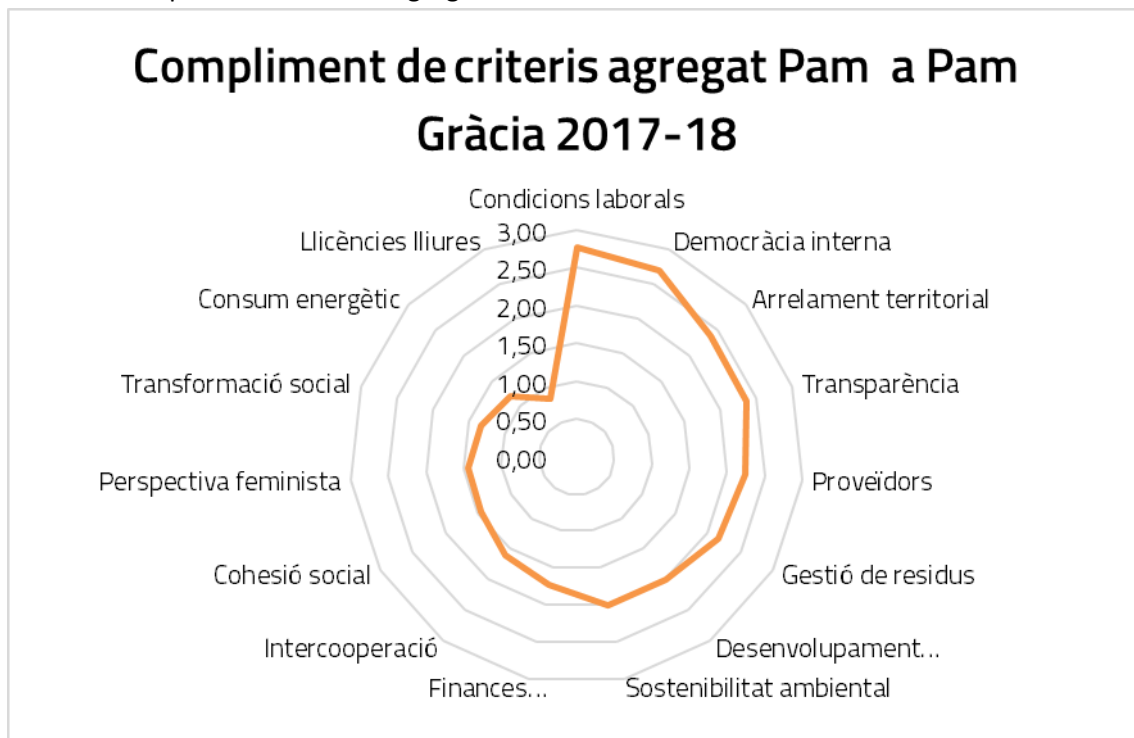


## COMPLIMENT DE CRITERIS

### INTRODUCCIÓ

Amb l'objectiu d'obtenir **una imatge clara de les fortaleses i punts febles** de les 68 iniciatives entrevistades per Pam a Pam a Gràcia durant els anys 2017 i 2018, hem fet una **mitjana de compliment de cada criteri** per al conjunt d'iniciatives, el que ens ofereix un diagrama que ens permet veure quins criteris tenen majoritàriament un compliment més elevat, i quins presenten més dificultats.

Gràfic 7. Compliment de criteris agregat Pam a Pam Gràcia 2017-18



Recordem que Pam a Pam avalua un espectre ampli de qüestions resumides en 15 criteris, amb gradació de compliment de l'1 al 5 per a cadascun. Pam a Pam avalua criteris tan diferents, que generalment les iniciatives ressalten en els seus punts forts per sobre de 3, i la resta de criteris tenen compliment baix o no compliment (zero). A Gràcia, **la mitjana agregada resultant és de 1,9**. És un **resultat una mica baix, en relació al 2,05 de mitjana agregada que surt del conjunt d'iniciatives de tot Catalunya** que es presenta a l'Informe de l'Estat del Mercat Social Català<sup>2</sup>. Per tal d'esclarir aquesta diferència, hem realitzat **anàlisi de compliment**

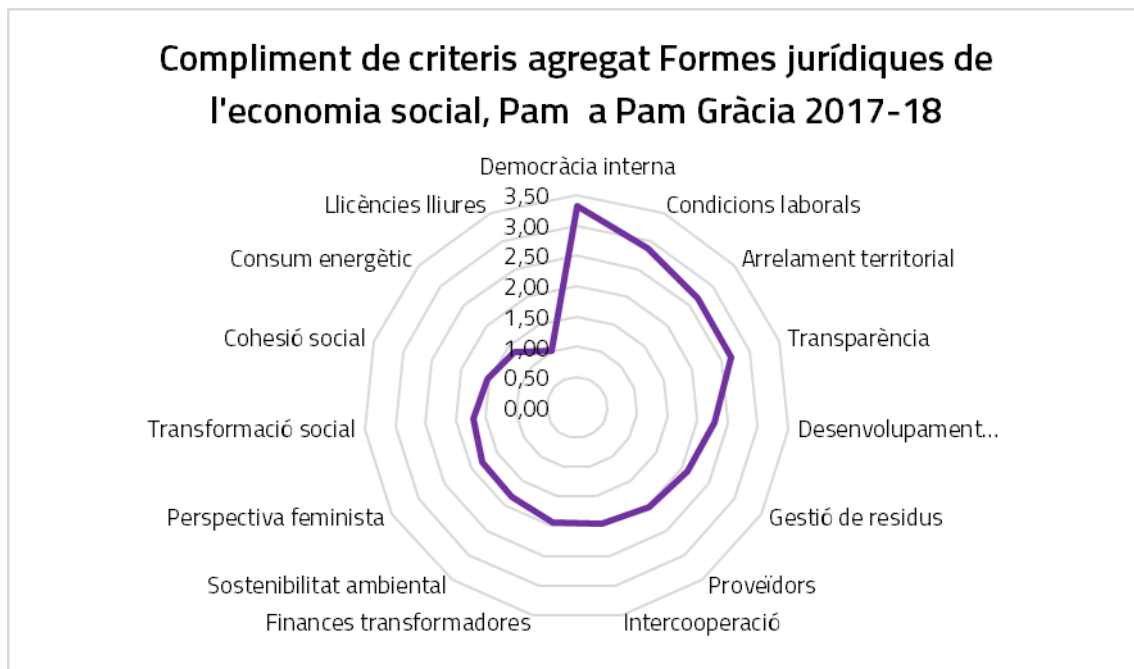
<sup>2</sup> [http://xes.cat/wp-content/uploads/2019/01/informe-mercatsocial-2017\\_5.pdf](http://xes.cat/wp-content/uploads/2019/01/informe-mercatsocial-2017_5.pdf)

de criteris agregat, però diferenciant per forma jurídica i per territori, a veure si ens donava algunes pistes.

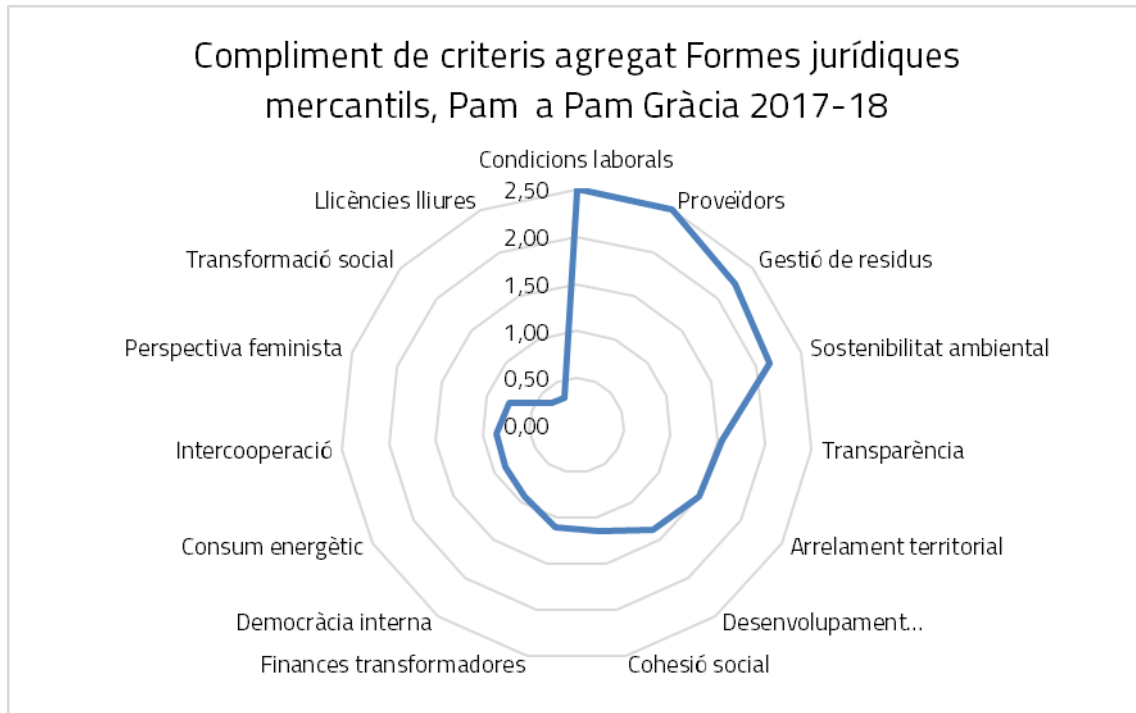
### Anàlisi de compliment de criteris per forma jurídica

Per una banda, el fet d'haver volgut incloure molta diversitat de formes jurídiques pot haver afectat el compliment general de criteris. Anem doncs a comparar, el compliment agregat de criteris per les **formes jurídiques de l'economia social (cooperatives, associacions, fundacions) i les mercantils (SL, SCP, autònoms/es...)**:

Gràfic 8. Compliment de criteris agregat Formes jurídiques de l'economia social, Pam a Pam Gràcia 2017-18



Gràfic 9. Compliment de criteris agregat Formes jurídiques mercantils, Pam a Pam Gràcia 2017-18



Aquesta comparativa ens dóna algunes claus per a entendre el gràfic general (Gràfic 7), i ens mostra unes quantes diferències interessants d'analitzar:

El conjunt de **formes jurídiques de l'economia social** (cooperatives, associacions, fundacions) el conformen 43 iniciatives (el **63% del total**). En primer lloc, ressaltar que **l'escala de compliment puja al 3,5**, per tant és d'esperar compliments més alts en general. De fet, el compliment mitjà d'aquest conjunt és de 2,1, molt més proper a la mitjana del Mercat Social Català. En quant als criteris amb **millors pràctiques**, veiem que aquets conjunt és el que marca la tendència general, ja que tornen a ser **Democràcia interna, Condicions laborals i Arrelament territorial**, però en ordre diferent i amb compliments més alts (3,31 de democràcia davant el 2,69 general; 2,87 de condicions laborals front el 2,69 general; i 2,69 d'arrelament territorial front el 2,39 general).

En el cas de les **formes jurídiques mercantils** (SL, SCP, autònoms/es...), aquests suposen el **31% del total d'iniciatives** amb 21 organitzacions. Si mirem el gràfic, el primer que destaca és que la forma del cargol és molt diferent, i que **l'escala de compliment baixa a 2,5**. El cargol perd la seva forma per a mostrar que hi ha criteris que tendeixen a complir-se (tot i que amb valors molt inferiors) com Condicions laborals (2,50 davant el 2,69 general), Proveïdors (2,50, aquí supera el 2,24 general) i

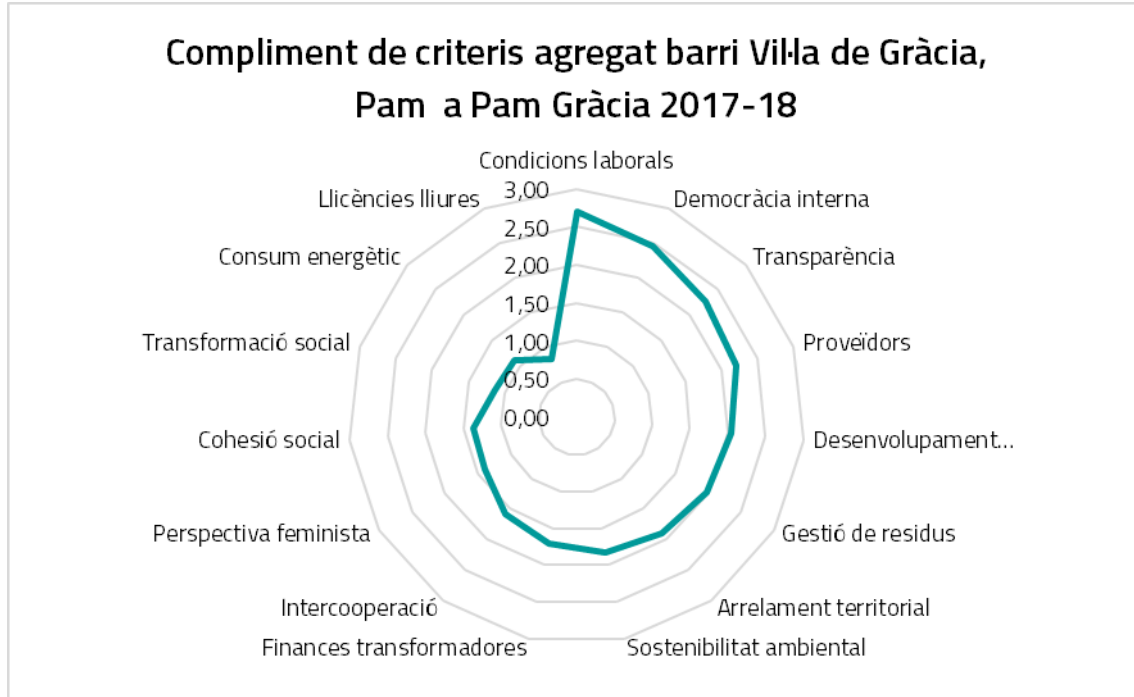
Gestió de residus/Sostenibilitat ambiental. D'aquests quatre criteris passem a una davallada amb la resta dels **11 criteris amb compliments molt baixos**, que baixen la mitjana general, on destaquen els dos criteris a la cua: Llicències lliures (amb un 0,32 front al 0,85 general, tot i que també és el criteri amb menor compliment): i Transformació social (amb un 0,35, front al 1,33 general, però més interessant de comparar amb el 1,71 de les formes de l'economia social). La mitjana agregada de compliment d'aquest conjunt és d'1,3, la qual indica que en general no hi ha una aposta per cap dels criteris de l'ESS, sinó un sumatori de bones pràctiques.

Així doncs, analitzant el compliment agregat de criteris separant les formes jurídiques trobem una bona explicació a un compliment per sota de la mitjana catalana de l'agregat global d'iniciatives a Gràcia: **les formes mercantils poden incorporar bones pràctiques** (especialment de sensibilitat ambiental i de proximitat dels proveïments) que els permeten entrar a Pam a Pam, **però tenen un compliment general molt baix de la resta de criteris** (especialment els d'impacte social i Organització interna) **que fa baixar la mitjana general**. Són iniciatives amb algunes bones pràctiques però molt poc esperit transformador.

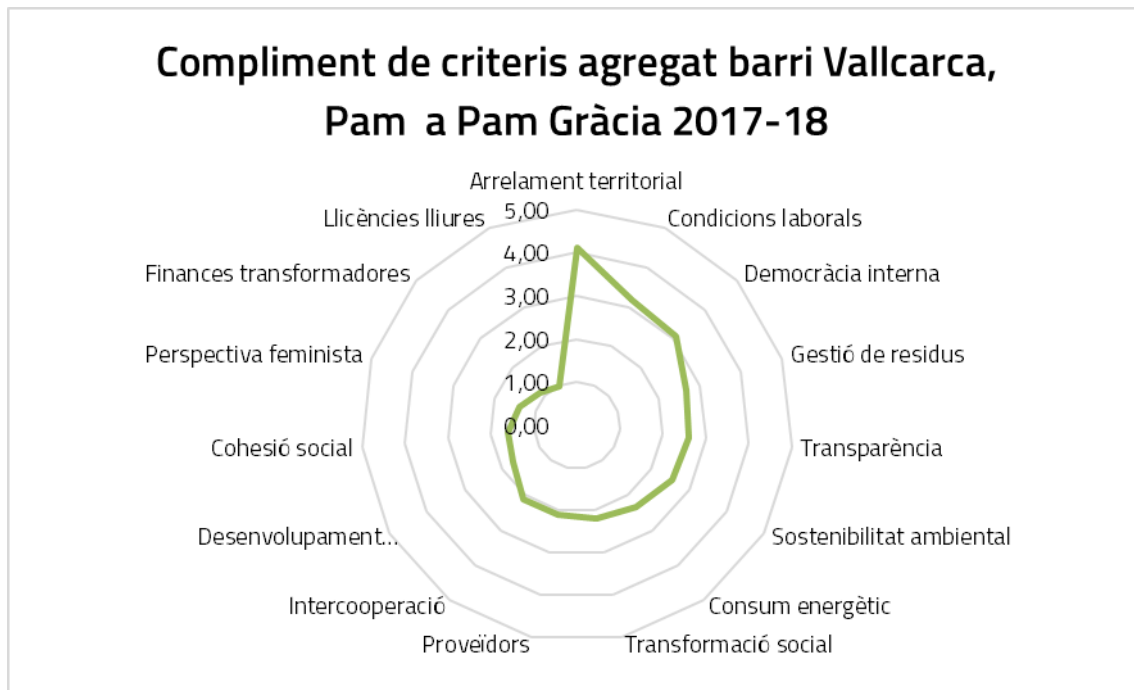
### Anàlisi de compliment de criteris per barris

Tot i que l'anàlisi per formes jurídiques ens ha desvetllat el perquè d'una mitjana global de compliment inferior a la mitjana catalana, també hem volgut veure si existien diferències de compliment de criteris per barris. **Hem analitzat els dos barris amb més iniciatives entrevistades –Vil·la de Gràcia i Vallcarca-** i aquets ha estat el resultat:

Gràfic 10. Compliment de criteris agregat barri Vil·la de Gràcia, Pam a Pam Gràcia 2017-18



Gràfic 11. Compliment de criteris agregat barri Vallcarca, Pam a Pam Gràcia 2017-18



Aquesta comparativa també ens ofereix unes quantes diferències a analitzar:

En primer lloc, si mirem els gràfics dels dos barris, veurem que l'escala d'anàlisi dels dos gràfics salta del màxim de 3 a **Vil·la de Gràcia** (que en conjunt té una mitjana de compliment d'**1,8**) a 5 –el màxim que es pot tenir a Pam a Pam- en el cas de **Vallcarca** (amb una mitjana agregada de compliment de **2,3**). Així doncs, tot i que les dimensions i **concentració d'iniciatives és molt**

**diferent** (49 a la Vil·la de Gràcia front a 10 a Vallcarca), veiem que el comportament d'aquestes també és desigual. De fet, probablement un dels motius que expliqui aquestes variacions de compliment és que a **Vallcarca les iniciatives són molt comunitàries, arrelades al territori i molt alineades als principis de l'ESS** (satisfacció de necessitats de la comunitat, transformació social...), i a **Vil·la de Gràcia han de conuiu una diversitat molt gran d'iniciatives, des de les més comunitàries i transformadores a formes mercantils** que han entrat a Pam a Pam pels pèls i condicionen el sumatori de criteris i compliments, afectant al resultat global ja que suposen quasi el 60% de les iniciatives del districte entrevistades.

Un cop analitzades separatament les dimensions (forma jurídica i territori) que podien motivar un compliment per sota la mitjana catalana dels criteris, tornem al gràfic 7, el global de tot el districte a analitzar el "rànkking" de criteris de major a menor compliment, que és el que ens permet detectar els punts forts i febles que cal treballar o reforçar.

## ELS CRITERIS AMB MAJOR COMPLIMENT

Els criteris amb major puntuació agregada són **Condicions laborals** (2,76), **Democràcia interna** (2,69) i **Arrelament territorial** (2,39).

El criteri de **condicions laborals és el que té millor compliment** de tots els indicadors, amb un 2,76 sobre 5. Aquest resultat indica que **la forquilla salarial tendeix a estar entre 1 i 2**, i que les condicions laborals es revisen periòdicament per l'equip. Però ens trobem sovint que els salaris, tot i que estan molt redistribuïts, estan per sota els salaris viables plantejats inicialment, o les jornades laborals són poc coherents amb el volum de feina. Això ens porta a afirmar que existeix precarietat en part del sector. Aquest fet es dona majoritàriament en organitzacions joves, amb menys de 3 anys d'existència. També cal tenir en compte que a 21 de les 68 iniciatives que analitzem en aquest informe, aquest criteri no els aplica, ja sigui perquè no tenen personal remunerat o perquè són persones autònomes i no es pot establir forquilla salarial. És a dir, la mostra analitzada és més petita en aquest criteri.

Al criteri de **Democràcia interna** valorem indicadors com el nivell de periodicitat i participació en la presa de decisions, l'ús de metodologies de facilitació a les reunions, fins la reflexió sobre els lideratges i rols de poder. És el **criteri de major compliment en les formes jurídiques de l'economia social** (amb un 3,31) i, **en canvi, el desè en les formes mercantils** (amb un 0,93). Això l'ha situat en una segona posició del global **amb un resultat agregat de 2,69**. I ens mostra que és un dels criteris essencials de l'economia solidària, que aposta per la redistribució del poder, i les seves iniciatives ho practiquen, mentre és un dels esculls a les iniciatives mercantils, caracteritzades per no ser col·lectives o concentrar el poder i la presa de decisions en la propietat. A més, cal afegir que les organitzacions de dimensions reduïdes tendeixen a una presa de decisions informal, que baixa la puntuació a Pam a Pam, ja que considerem que la presa d'actes, la previsió d'ordres del dia participada, la diferenciació entre espais consultius, decisoris o estratègics, així com una possible moderació millora la qualitat democràtica de les organitzacions.

En tercer lloc, veiem que el criteri **d'arrelament territorial** (amb un compliment de 2,39 sobre 5) mostra que **les organitzacions de Gràcia tendeixen a conèixer la realitat social propera i participar amb les entitats i els esdeveniments locals del territori**. En aquest criteri es valora el coneixement del territori, els seus actors i les seves necessitats, i el grau d'enxarxament i resposta a necessitats locals. A nivell català, aquest és el criteri de major compliment, amb un resultat agregat de 2,88 sobre 5.

## ELS CRITERIS AMB MENOR COMPLIMENT

El criteri amb menor grau de compliment és el de **Llicències lliures** (0,85), seguit del **Consum energètic** (1,19), el de **Transformació social** (1,33) i el de **Perspectiva feminista** (1,45) .

El criteri que valora **l'ús de programari lliure o la producció de coneixement en codi obert** és el de **menor compliment**, amb una puntuació mitjana de 0,85, i **coincideix** que aquest és el criteris de compliment més baix **en el conjunt de les iniciatives entrevistades a la resta de Catalunya** (amb un 1,05 de mitjana). Així doncs, vol dir que més enllà del què es pugui fer a nivell local per tal de promoure la millora en el compliment d'aquest criteri, hem de promoure una reflexió general en el moviment de l'ESS al respecte. Alguns dels indicadors amb els que valorem el compliment d'aquest criteri, són els següents: si s'utilitzen o es publiquen continguts amb llicències lliures o si es fan tasques de sensibilització i difusió sobre l'ús i creació de continguts sota llicències lliures. En general, **les iniciatives entrevistades no treballen amb llicències lliures en els seus ordinadors ni aposten pel codi obert i compartit en les seves publicacions**, i pel que hem recollit a les entrevistes, per el moment hi ha poc coneixement i **no tenen massa inquietuds per a treballar-hi**. Les llicències lliures són molt desconegudes al conjunt general de la població, tendència que no es reverteix en el moviment de l'ESS, ja que en cas de conèixer-les, les iniciatives d'ESS no estan apostant per implementar-les a la seva activitat.

En aquest sentit, creiem que **una primera mesura necessària seria promoure formacions específiques sobre l'ús de les llicències lliures dirigides a la població en general, i especialment a les iniciatives de l'ESS**, per tal de promoure'n el coneixement i la implementació a les activitats econòmiques en general. Com que hem vist que és un criteri que no desperta curiositat per part de les iniciatives entrevistades, seria necessari dedicar esforços a acompanyar aquestes formacions d'una important campanya de difusió prèvia, amb un pla de comunicació ambiciós que inclogui comunicacions específiques adreçades a les iniciatives en qüestió, però també l'aparició de continguts en referència a aquest tema als mitjans de comunicació locals, per tal de promoure'n el coneixement de la població en general, promovent la creació i ús compartit del coneixement.

*Destaquen en aquest criteri 3 organitzacions audiovisuals: Quepo, Metromuster i Càmeres i acció, que aposten per la distribució dels seus documentals en Creative Commons, i podrien ser iniciatives exemplars del territori.*

El criteri de **Consum energètic** és el **penúltim de pitjor compliment**, obtenint un resultat especialment baix (1,19 sobre 5), ja que en la mitjana catalana és el criteri del bloc ambiental amb menor compliment, però en onzè lloc amb 1,61. El criteri pregunta per l'existència de

polítiques internes per reduir el consum energètic, l'elecció de proveïdors (energia verda, cooperativa...), si s'han efectuat inversions per optimitzar el consum d'energia o si la iniciativa és productora de renovables. Hem de tenir en compte que **a un 36% de les iniciatives analitzades en aquest informe no els aplica el criteri, ja que estan ubicades en locals cedits o no poden escollir el proveïdor d'energia**. Pel que fa a la resta d'iniciatives, trobem dos extrems clarament diferenciats: per una banda, **el 60% de les iniciatives no compleixen el criteri o només practiquen alguna mesura** per reduir el consum, sense haver-se plantejat un canvi de proveïdor energètic; per altra banda **el 12% té una alta consciència sobre aquest aspecte i és sòcia de Som Energia i/o ha realitzat inversions per a millorar l'eficiència energètica del seu local**. Aquest baix percentatge explica el baix compliment del criteri i el llarg camí que queda en aquest àmbit.

El criteri de **Transformació social** va ser inclòs a la última revisió del qüestionari a demanda de les persones que realitzaven entrevistes, per tal de poder visibilitzar l'esperit anticapitalista de les iniciatives. A nivell de tota Catalunya, ocupa la desena posició en compliment (amb un 1,90 de mitjana), que és la mateixa posició que en les iniciatives de l'economia social (però amb un 1,71), però a les mercantils és el penúltim criteri (amb un 0,35). Aquest criteri valora que la iniciativa neixi amb un objectiu transformador i ho faci explícit d'alguna manera (als estatuts, web, local...), que es col·labori amb moviments socials, que es doni resposta a necessitats social, o que hi hagi articulació i incidència política. En els resultats d'aquest criteri també trobem **disparitat entre les iniciatives de persones autònomes o formes mercantils, que no expressen una voluntat transformadora, i en canvi altres iniciatives que incorporen aquest objectiu fins i tot alhora d'elaborar pressupostos i quadrar jornades**, o a iniciatives que ho deleguen en xarxes de segon i tercer grau.

Per últim, el **quart criteri amb menor compliment**, amb un 1,45 sobre 5, és la **Perspectiva feminista**. Alguns dels indicadors amb els que valorem el compliment d'aquest criteri, són els següents: si promouen la generació de continguts específics de gènere, si donen una revalorització de les tasques de cures a la iniciativa, si s'ha reflexionat sobre qui té càrrecs de representació pública o qui exerceix lideratge, o si la mirada feminista travessa totes les esferes de la iniciativa.

La puntuació agregada d'aquest criteri a Gràcia està en la línia de la mitjana a Catalunya (que obté un 1,47). Gairebé **el 30% de les iniciatives entrevistades obtenen un 0, que significa que no hi ha cap reflexió ni pràctica al respecte, i un altre 30% iniciatives tenen un 1, que vol dir que han realitzat alguna reflexió però poques pràctiques**. Així com a l'apartat quantitatiu d'entrada hem valorat molt positivament la paritat que hem trobat en les iniciatives entrevistades, paritat que fins i tot es decanta positivament cap a les dones, això contrasta amb un nivell de reflexió molt baix o inexistent sobre les dinàmiques de gènere i poder que es donen en els col·lectius. Creiem que és bàsic que l'ESS incorpori la mirada feminista i més tenint en compte la desigual distribució dels llocs de treball i dels càrrecs de poder que es dona entre homes i dones, com hem analitzat a l'apartat anterior. Així doncs ho apuntem com a àmbit de millora a tenir en compte.

## RESULTATS SEGONS BLOCS DE CRITERIS



Si fem mitjanes del compliment de criteris segons els 3 blocs en els que està estructurat el qüestionari (**Organització i treball**, **Impacte social** i **Impacte ambiental**), podem observar que el **bloc que més es compleix entre les iniciatives de Gràcia és el d'Organització i treball**, amb una nota mitjana de 2,2. Després ve el bloc d'impacte ambiental (amb 1,8), i per últim el bloc que compila major nombre de criteris (8), Impacte social, amb una nota mitjana de 1,7.

Condicions laborals	2,76
Democràcia interna	2,69
Arrelament territorial	2,39
Transparència	2,36
Proveïdors	2,24
Gestió de residus	2,17
Desenvolupament personal	2,00
Sostenibilitat ambiental	2,00
Finances	
transformadores	1,73
Intercooperació	1,61
Cohesió social	1,46
Perspectiva feminista	1,45
Transformació social	1,33
Consum energètic	1,19
Llicències lliures	0,85

Pel que fa als criteris del bloc d'**organització interna**, destaquem satisfactòriament que els criteris de major compliment siguin els de **condicions laborals i democràcia interna**. Doncs és important que l'ESS marqui el tret diferencial respecte al mercat laboral capitalista, especialment en un moment de precarització i concentració corporativa creixent. Com hem analitzat anteriorment, la majoria d'iniciatives de Gràcia són petites, d'entre 2 i 10 persones treballadores majoritàriament. Entenem que això, en principi, afavoreix que la ratio salarial sigui més igualitària i puguin existir pràctiques més democràtiques. Però també creiem que pot dificultar altres aspectes del què entenem per unes condicions laborals dignes, com les jornades laborals coherents amb els volums de tasques, o la presa de decisions informal. Malgrat siguin criteris amb un compliment prou satisfactori, considerem important mantenir aquesta puntuació i promoure'n la millora, per tal que la **democràcia econòmica es converteixin en un segell que caracteritzi el moviment de l'ESS**.

Amb un 2 sobre 5, ocupant l'equador de la llista de compliment de criteris trobem el criteri que té en compte les diferents dimensions de benestar en una organització: el **Desenvolupament personal i professional**. Es valoren les possibilitats de formació, les facilitats per conciliar la vida personal i familiar, si es preveuen mecanismes de resolució de conflictes, de gestió emocional, i per últim si s'han proposat mesures de corresponsabilitat, col·lectivitzant necessitats de sostenibilitat de la vida en l'entorn laboral (ampliació de permisos, caixes de resistència...). **El compliment a Gràcia, similar a la mitjana de Catalunya, ens indica que existeixen facilitats per l'accés a formació i flexibilitat per a la conciliació**. I tot un terç de les organitzacions tenen en compte mecanismes de resolució de conflictes o de

gestió emocional. Tot i que queda camí per recórrer, són reflexions que estan quallant en el moviment de l'ESS.

Per últim, dintre del mateix bloc de l'organització interna, mostrem preocupació pel baix compliment del criteri de la **Perspectiva feminista**, com ja hem analitzat a l'apartat anterior.

Llevat el baix compliment de Consum energètic, el criteri de **Gestió de residus** i el de **Sostenibilitat ambiental obtenen compliments** entre el 2 i el 2,17, en la **franja mitja** del llistat, el que indica que **les iniciatives de Gràcia en el seu conjunt ni destaquen per una especial sensibilitat ambiental, ni tenen males pràctiques**. Sostenibilitat ambiental és el criteri que valora més ampliament: té en compte des de l'ús de productes ecològics, a si es disposa d'una política interna de minimització d'impacte ambiental, o si es duen a terme mesures per reduir la petjada ecològica o de compensació, i la màxima gradació és per a aquelles iniciatives que basen la seva activitat en la producció ecològica o l'assessorament mediambiental. El criteri de gestió de residus valora l'ús de materials de baix impacte, la reducció de consum com a política interna o el reaprofitament i l'economia circular. Detectem compromís ambiental en general i bones pràctiques en la reflexió sobre la mobilitat sostenible -moltes iniciatives intenten prescindir del cotxe o optimitzar-ne el seu ús-, així com consciència sobre el consum innecessari i un alt índex de reutilització.

El bloc amb menor compliment, el d'Impacte social, és el que avalua més criteris, i per tant hi ha molta varietat de pràctiques.

El criteri de **Transparència** és el quart amb millor compliment (2,36). Aquest criteri analitza la transparència externa (tota aquella informació que posem a l'abast de la ciutadania), la interna (l'accés a la informació societària i econòmica per part dels membres de la iniciativa) i la rendició de comptes. **Les iniciatives de Gràcia tendeixen a oferir transparència externa sobre els seus productes i serveis, no tant sobre els seus equips, i a facilitar accés a la informació interna** (en menor mesura en les figures mercantils, que tenen un 1,55 davant el 2,67 de l'economia social).

El criteri de **Proveïdors** valora si la iniciativa té criteris a l'hora d'escollir proveïdors que tinguin en compte la potenciació de l'economia local, la reducció d'intermediaris o les condicions laborals darrere la producció dels proveïments, així com si hi ha pràctiques de corresponsabilitat entre consum i producció. A més es valora si l'oferta de béns o serveis de proximitat és l'objectiu de la iniciativa. És el **cinquè criteri amb millor compliment**, amb un 2,24, que demostra una aposta al Districte pel consum de proximitat i la potenciació dels circuits curts. En aquets cas, **les formes mercantils tenen un major compliment d'aquest criteri** (2,50 front 2,02) que les de l'economia social, que acostumen a prioritzar l'intercanvi amb altres iniciatives d'ESS –més que la proximitat-, com veurem en el següent criteri.

El criteri d'**Intercooperació** analitza les dinàmiques de relació entre les iniciatives d'ESS: a més de preguntar si es prioritzen proveïdores de l'ESS o si existeix una política de preus específica, incorpora una anàlisi sobre si les iniciatives col·laboren entre elles, i si ho fan sectorial o intersectorialment. El criteri ocupa el **desè lloc de compliment**, amb un 1,61, que no és un resultat gaire alt. És una dels objectius de l'ESS per a poder créixer i fer salts d'escala. Les articulacions naixents al districte poden caminar en aquets senti. I iniciatives com *Teixint Connexions desenvolupen la seva activitat econòmica prioritzant aquesta línia*.

El criteri **Finances transformadores** té un **alt compliment a Gràcia comparat amb la mitjana catalana**. Amb un 1,73, se situa en el novè lloc a Gràcia, comparat amb ser el penúltim de pitjor compliment en l'àmbit català. Alguns dels indicadors amb els que valorem el compliment d'aquest criteri, són els següents: si es treballa amb banques cooperatives de crèdit (com Caixa d'Enginyers, Bantierra o Caixa d'Arquitectes) o amb finances ètiques i transformadores (com Coop57, Oikocredit, Fiare Banca Ètica, Triodos Bank o la corredoria d'assegurances Arç Cooperativa), i quin volum dels recursos i transaccions de la iniciativa són gestionats per d'aquestes. Cal destacar que quasi **el 40% de les iniciatives de Gràcia treballen amb entitats de les finances ètiques**, un percentatge molt alt, i el **15% tenen comptes a bancs cooperatius**. **El 30% de les organitzacions treballen amb banca convencional**.

Per últim, el criteri de **cohesió social** obté un 1,46 de mitjana, situant-se a la banda baixa de compliment. El criteri analitza les mesures que pot dur a terme qualsevol iniciativa per tal de revertir les exclusions sistemàtiques que es donen en el sistema capitalista per raons d'ètnia, orientació sexual, diversitat funcional... sigui des d'organitzar activitats inclusives, a col·laborar amb col·lectius per a la defensa dels seus drets, a fomentar la participació d'aquests en la iniciativa (des del voluntariat a la contractació). El compliment a Gràcia ens mostra que **la lluita contra l'exclusió social és un repte a l'ESS, quan mirem les pràctiques concretes més enllà de les empreses d'inserció** i els centre especials de treball com el *Centre Heura*.

## CONCLUSIONS

---

- 1) Diversitat sectorial:** Hem entrevistat iniciatives de fins a 11 sectors econòmics diferents. Destaquen el sector de l'Alimentació, l'Educació i recerca i el Tèxtil (50% entre els tres) . Es tracta d'una tendència a valorar molt positiva per la riquesa que aporta al teixit de l'ESS al districte de Gràcia.
- 2) Foto de perfil, petita empresa i projectes comunitaris:** El perfil majoritari de les iniciatives d'ESS que actualment donen feina a Gràcia és el d'empreses petites d'entre 2 i 10 treballadors/es, que representen el 53% de les iniciatives entrevistades. Destaca gairebé un 20% d'iniciatives comunitàries amb base activista o voluntària. És una complementarietat molt interessant del teixit de l'ESS a Gràcia, que s'hauria de veure reforçat amb algunes empreses més de tamany mitjà i gran.
- 3) Teixit divers en formes jurídiques, amb compliment desigual de criteris.** El compliment mitjà de criteris a Gràcia és inferior al conjunt de Catalunya (1,9 front 2,05). Després d'analitzar per formes jurídiques, trobem l'explicació en un alt teixit al districte d'empreses mercantils amb bones pràctiques de responsabilitat ambiental i d'elecció de proveïdors, però que tenen molt baixos compliments en la resta de criteris, baixant la mitjana global.
- 4) Concentració territorial, amb diferències de teixit.** El barri de Vil·la de Gràcia concentra el 72% de les iniciatives entrevistades, tot i l'esforç de Pam a Pam per a descentralitzar. Quan analitzem el compliment de criteris per barris, trobem que a Vil·la de Gràcia es concentren la majoria de formes mercantils, dotant el barri de riquesa d'organitzacions, però amb un compliment conjunt més baix (1,8), en canvi Vallcarca, el següent barri amb major nombre d'iniciatives, són de caire més comunitari i esperit més transformador, com mostra el seu compliment conjunt de 2,3.
- 5) Paritat de gènere amb nota, però baix compliment del criteri de perspectiva feminista:** A les iniciatives entrevistades hi ha una major presència de dones: persones assalariades (62% dones), persones no remunerades (59% dones), càrrecs directius (52% dones) i òrgans de govern (57% dones). Aquesta situació contrasta amb un baix compliment del criteri de la perspectiva feminista, que és el quart menor puntuat amb una puntuació mitjana d'1,45 sobre 5, el que demostra que més enllà de la paritat es dona un nivell de reflexió molt baix o inexistent sobre les dinàmiques de gènere i poder que es donen en els col·lectius.

- 6) **Democràcia econòmica, treu la millor nota.** Els criteris de major compliment siguin els de condicions laborals i democràcia interna. És important que l'ESS marqui el tret diferencial respecte al mercat laboral capitalista, especialment en un moment de precarització i concentració corporativa creixent. Malgrat cal avançar en la millora dels salaris i en l'estructuració de la presa de decisions, és una bona notícia que la democràcia econòmica es mostri com el segell que caracteritza el moviment de l'ESS.
- 7) **L'arrelament territorial és potent a Gràcia:** Les iniciatives del districte, prioritzen el consum de béns i serveis locals així com tendeixen a conèixer la realitat social propera i participar amb les entitats i els esdeveniments locals del territori.
- 8) **Terreny per explorar, la cultura lliure:** És el criteri amb menor grau de compliment. Les iniciatives entrevistades no treballen amb llicències lliures en els seus ordinadors, ni aposten pel codi obert en la creació de coneixement, ni mostren massa inquietud per apropar-s'hi. Les llicències lliures són molt desconegudes al conjunt general de la població, tendència que l'ESS hauria de revertir, per la seva aposta pel treball comunitari i per la construcció col·lectiva. La creació i compartició de coneixement en codi obert és una pràctica que ens apropa al bé comú on s'haurien d'esmerçar més esforços per a divulgar-la.
- 9) **Finances transformadores, la bona notícia:** L'ús de banca cooperativa o finances ètiques a Gràcia és molt superior a la mitjana de Catalunya (1,73 davant 1,35), el que la converteix en un territori referent en aquest àmbit.
- 10) **Responsabilitat ambiental, sensibilitat sense excel·lir.** Els compliments en la franja mitja del llistat, ens indiquen que les iniciatives de Gràcia en el seu conjunt ni destaquen per una especial sensibilitat ambiental, ni tenen males pràctiques. En positiu, cal destacar bones pràctiques en la mobilitat i la reutilització en moltes iniciatives. Però l'eficiència energètica apareix com un gran repte a millorar.

**ANNEX 1: INICIATIVES ENTREVISTADES**

Taula 1. Iniciatives entrevistades

	<b>INICIATIVA</b>	<b>FORMA JURÍDICA</b>	<b>SECTOR</b>	<b>BARRI</b>
1	<b>1000001 Labss</b>	Cooperativa	Tecnològic	La Vila de Gràcia
2	<b>Aida Books &amp; more</b>	Associació	Cultura i oci	La Vila de Gràcia
3	<b>Amantis</b>	S.L.	Altres comerços	La Vila de Gràcia
4	<b>Artemisa</b>	Associació	Educació i recerca	La Vila de Gràcia
5	<b>Associació La Miranda</b>	Associació	Espais i xarxes	La Salut
6	<b>Aula d'Idiomes</b>	Cooperativa	Educació, espais i xarxes	La Vila de Gràcia
7	<b>Banc del temps de Gràcia</b>	Sense F.J.	Espais i xarxes	La Vila de Gràcia
8	<b>Bar La Violeta</b>	Autònom	Bars i restaurants	La Vila de Gràcia
9	<b>Bateau Lune</b>	S.L.	Altres comerços	La Vila de Gràcia
10	<b>Bosc Turull</b>	Associació	Educació, Espais i xarxes	Vallcarca
11	<b>Cal Tip</b>	Cooperativa	Espais i xarxes	La Vila de Gràcia
12	<b>Càmeres i acció</b>	Associació	Educació, comunicació	La Vila de Gràcia
13	<b>Centre cultural la Violeta</b>	Coordinadora	Espais i xarxes, Cultura i oci	La Vila de Gràcia
14	<b>Cierto Estudio</b>	cooperativa	Habitatge	La Vila de Gràcia
15	<b>Col·lectiu Volta</b>	Associació	Habitatge, educació	Vallcarca
16	<b>COS, Coperació i salut</b>	Cooperativa	Salut i cures	La Vila de Gràcia
17	<b>Coshop</b>	S.L.	Tèxtil	La Vila de Gràcia
18	<b>Ecoology</b>	Autònom	Tèxtil	La Vila de Gràcia
19	<b>Eduxarxa</b>	Cooperativa	Educació, cultura	La Vila de Gràcia

20	<b>El Cau</b>	Cooperativa	Alimentació	La Vila de Gràcia
21	<b>El Foli Verd</b>	Cooperativa	Comunicació	La Vila de Gràcia
22	<b>El jardí del silenci</b>	Associació	Espais i xarxes	La Vila de Gràcia
23	<b>Escola Nou Patufet</b>	Cooperativa	Educació i recerca	La Vila de Gràcia
24	<b>Espai La Tregua</b>	Cooperativa	Espais i xarxes	La Vila de Gràcia
25	<b>Experimentem amb l'ART</b>	Associació	Educació i recerca	La Vila de Gràcia
26	<b>Granel</b>	S.L.	Alimentació	La Vila de Gràcia
27	<b>Himalayan Paradise</b>	S.C.P	Altres comerços	La Vila de Gràcia
28	<b>Jam Hostel Barcelona</b>	S.L.	Allotjament	La Vila de Gràcia
29	<b>La Caníbal</b>	cooperativa	Cultura, educació i xarxes	El Camp d'en Grassot
30	<b>La Clara Comunicació</b>	Cooperativa	Comunicació	Vallcarca
31	<b>La Garangola</b>	Associació	Alimentació, xarxes	El Camp d'en Grassot
32	<b>La Ikas</b>	Autònom	Bars i restaurants	La Vila de Gràcia
33	<b>La Melica</b>	Cooperativa	Educació i recerca	La Vila de Gràcia
34	<b>La Tòfona</b>	Associació	Alimentació	La Vila de Gràcia
35	<b>Les biològiques</b>	Autònom	Alimentació	La Vila de Gràcia
36	<b>Les Trementinaires</b>	Associació	Alimentació, formació	El Coll
37	<b>Menta i Calèndula</b>	Associació	Alimentació, formació	La Vila de Gràcia
38	<b>Mescladís gràcia</b>	Associació	Bars i restaurants	La Vila de Gràcia
39	<b>Metromuster</b>	cooperativa	Comunicació	La Vila de Gràcia
40	<b>Mit K</b>	S.L.	Tèxtil	La Vila de Gràcia
41	<b>Natureteca</b>	Autònom	Alimentació	La Vila de Gràcia

42	<b>Nudie Jeans</b>	S.L.	Tèxtil	La Vila de Gràcia
43	<b>Olokuti</b>	S.L.	Altres comerços	La Vila de Gràcia
44	<b>Panorama 180</b>	Associació	Comunicació, cultura	La Vila de Gràcia
45	<b>RefugiArte</b>	Associació	Educació i recerca	La Vila de Gràcia
46	<b>Restaurant Mala hierba</b>	S.L.	Bars i restaurants	El Coll
47	<b>Roba Amiga</b>	Cooperativa	Tèxtil	La Vila de Gràcia
48	<b>Titània-tascó</b>	Cooperativa	Salut i cures	La Vila de Gràcia
49	<b>Tuuu Llibreria</b>	Associació	Cultura, educació i xarxes	La Vila de Gràcia
50	<b>Velvet Barcelona</b>	cooperativa	Tèxtil	La Vila de Gràcia
51	<b>Lampiscoop</b>	Cooperativa	Habitatge	Vallcarca
52	<b>Coop Fasolà</b>	Cooperativa	Educació	Vila de Gràcia
53	<b>Teixint Connexions</b>	Associació	Educació	Vila de Gràcia
54	<b>Tecomate</b>	Cooperativa	Alimentació	El Coll
55	<b>Associació Promoció Habitatge Cooperatiu Vallcarca / Ruderal</b>	Associació	Habitatge	Vallcarca
56	<b>Usar y Reusar</b>	Autònom/a	Producció/Venda manufacturats	Vila de Gràcia
57	<b>Selvátika</b>	Societat Civil Particular	Textil	Vila de Gràcia
58	<b>Pepaianas</b>	Autònom/a	Producció/Venda manufacturats	El Coll
59	<b>Centre Heura</b>	Associació	Salut i Cures	Vallcarca
60	<b>Hort Social de les Cases</b>	Associació	Salut i Cures	Vallcarca
61	<b>La Caseta</b>	Cooperativa	Salut i Cures	Vila de Gràcia
62	<b>QuirHort</b>	Comunitari	Alimentació	La Salut
63	<b>L'Antic Forn</b>	Associació	Cultura i Oci	Vallcarca
64	<b>Fem Mercat</b>	Associació	Espais i xarxes	Vallcarca
65	<b>Valldures</b>	Comunitari	Alimentació	Vallcarca



66	<b>Cooperativa La Fresca</b>	Comunitari	Alimentació	Vila de Gràcia
67	<b>Olokuti Petits</b>	SL	Textil	Vila de Gràcia
68	<b>Piel de mariposa</b>	Associació	Textil	Vila de Gràcia
69	<b>Wopala</b>	Autònom/a	Comunicació	Vila de Gràcia
70	<b>La Canya</b>	Autònom/a	Assessorament	Vila de Gràcia
71	<b>Quepo</b>	Cooperativa	Comunicació	Vila de Gràcia
72	<b>Tarpuna</b>	Cooperativa	Espais i xarxes	Vila de Gràcia